Núm. 54

15-6-28

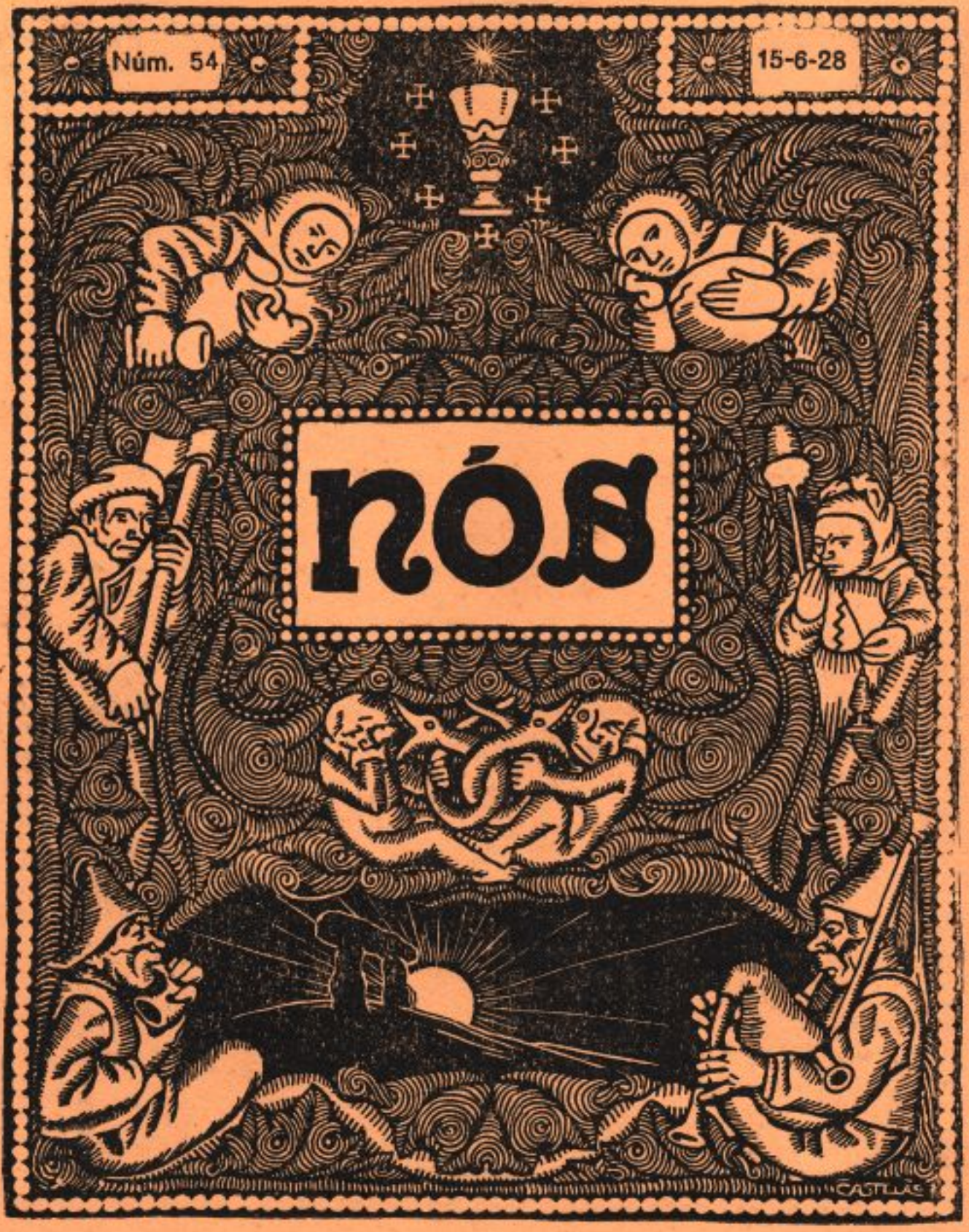

nós.

BOLETÍN MENSUAL da CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.°—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Peninsua	6'00 *pesetas.*
Fora da Peninsua	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Poemas, POR XULIO SIGÜENZA.
Vicetto ou o romantismo, POR VICENTE RISCO.
Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.
Arquivo Filolóxico i-Etnográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDAUCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.° Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano X ★ Ourense 15 Xunio 1928 ★ Núm. 54

POEMAS

FOOT-BALL

Anda a brincar pol-os hermos
a roxa bola do sol,
i-os campadarios da vila
vánse xogar ao foot-ball.

E xa enmallado na rede
da posta da tarde o sol,
o campadario mais outo
berra:
—¡Xa fixen un goal!...

(As ovaciós das esquilas
morren no cespede mol)...

TENNIS

Os pinos abriron oxe
raquetas de seda verde.
Xogan ao tennis,
e perde,
estrelas o que mais perde.

JULIO SIGÜENZA.

Montevideo, 1928.

ARTISTAS ALDEÁNS

IV

O ZOQUEIRO DE PEDRE

Dende neno Señor Manuel, o zoqueiro, dera en facer santos. Santos de vestir, ben entendido, testas e máns de buxo armadas en arcabouzos de paus pintados de azul. A primeira Virxe dos Delores que fixera a vestira sua nai co pano sedán d'un mantelo vello e ainda estaba posta encol da cómoda, ca lampariña a arder diante. Os que a viran, d'aquela, gabaran moito a habelencia do zoqueiro e dixeran que, andando o tempo, había de tirarlle o choio o torneiro de Folgoso. Outros andiveran a falar de que Manuel non era home pra facer pernas, nin brazos, e que as caras as sacara d'un libro que mercara na vila. Pero él calou e agardou o seu día.

Un domingo, na misa, o sancristán saeu c'un peto das ánimas noviño feito pol-o zoqueiro. Todos fixeron soar nas alxibeiras os cartos pra que o sancristán se achegara a eles e poder ollalo ó seu sabor. Pero moitos estaban de ánimas no peto. Armouse un bó rebumbio e o peto non volveu a sair, pero o señor Manuel deprendera o segredo do oficio de santeiro.

Cando facía un santo novo pra calquer parroquia a xente daba en facerlle o comento á cara e a ver n'ela caras coñecidas. Din que o propio Manuel se retratara no Santo Tomé de Pardesoa e que o crego non llo quixera coller.

Agora, cando a sua sona estaba dándolle boos cartos, o crego trouxo de Santiago unha Virxe do Carme. O zoqueiro veu contarme a nova cos ollos embazados. Como un torno de lagar a ideia do seu creto perdido dalle voltas nos miolos, i-o feito do crego é unha trabe que preme na bagazo do seu maxín. Ven bébedo co viño novo d'unha súpeta decisión:

—Iriei pol-a aldeia decindo as mulleres a quen lles morreu algún fillo que o Neno Dios que estou facendo vai ter a cara do seu fillo cando era neno. Diante d'el pedirán por min...

V

O PERITO

Non hai na aldeia ninguén mais torpe que o perito. Engadella os pés o baixal-as escadeiras, non deixa terra sen tripar cando anda n'unha leira sementada, pega ço pe no ar ô arredar os cantullos do camiño. Ô abrilos sobres racha as cartas, non pode coller unha flor sin desfollala, quédase na man co tarabelo das portas, cando colle unha silla arríncalle o pau de arriba. Entálase co pantrigo, vaiselle a auga pol-o respiradeiro, tatexa ó falar. Non oe ben, anda sempre sumido en si, ten o seu criterio; opina.

Non ten cans porque lle estrizan as flores non ten xardín porque llos estrizarán os cans, cando os teña. Non ten arbres porque dan soma, nin millo porque leva duas cavas, nin buxos porque crian caracoles, nin viño porque custa o xufre...

Gústalle o pescado en blanco, fuxe dos purés, e do pan rallado, e das frituras; non toma nunca chiculate.

Érguese cedo pra aproveitar tempo e deitase axiña pra aforrar lús. Non quer ser rico por non ter preocupacións co diñeiro; nin gasta o diñeiro, por non quedar probe.

Na sua casa, de ecos como un portal de convento, o perito garda grandes mobles, valdeiros, feitos de castaño, pra toda a eternidá. Un pó nugallán, de arquivo, asenta nos platos do vasar e nas mazáns da despensa. No vrán espertase a casa ca zunidá dos moscóns que monean contra as vidrazas pechadas; no inverno ledicianse os pisos co pingar maino das goteiras.

Todos coidan na aldeia que o perito, avaro e pescador de cana, matou pra sempre os moscóns da sua i-alma e ten ben retellado o seu esprito contra toda auga, boa e san, do outo. Pero eu penso que non: inventade unha hestoria e facede de este home vulgar un artista, segredo de aldeia.

VI

A MULLER DO CEGO

Sobre as ondas do mercado, érguese a vela do cartel do cego. No balbordo crecente das falas, oise teimosamentes o violín que, como unha buguina, chama de lonxe. Por él se hourentan os que van chegando. As patelas, os panos roxos e vermellos, as puchas negras siguen unha corrente deica o relanzo onde está o cego.

O pau con que a muller marca os momentos da hestoria é a única agulla no relós do cartel. A xente párase a ollar que hora é. Falta un cadro pra o crime. Quédase.

¿Qué hora é? O punteiro bate no cartel. O golpe soa como o tiro do criminal, ou como o chamar da xente na casa da morte, ou como o machado do buxeo.

A muller do cego pregoa a hestoria ca vos con que pregan os frades pol-a i-alma dos que van a axusticiar, i-as moedas ó caíren no platiño teñen un soído arrufiante.

A hestoria, de tan certeira, fai pensar que a muller do cego ou foi criminal ou vítima do crime. E no silenzo, un silenzo longo, que contan as bateladas do punteiro, a xente olla alucinada á sua cara e as caras do cartel.

Estas bateladas, a soar, con teimosía—cantar agoireiro de moucho—nos ouvidos da xente devalarán á noite, xiando as conversas, pol-as mais estreitas fendas da i-alma. Un vedreiro contará outro crime, un crime inventado no desacougo da lembranza. O pintor maxinará un novo cartel, i-o pasante pórase a inventar outro romance.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

Noivados

A mociña fía
as estrigas brancas,
fía noite e día.

Fía liño d'ouro
ou fía a esperanza
dun miniño louro?

Lenços de noivado!
amor non espera, i a mociña fía... fía...
fía noite e día,
e non dá fiado.

A velliña fía
as estrigas brancas,
fía noite e día.

Fía por deleve
seu cabelo branco
ou só fía neve?

Lenços de noivado!
a morte ten presa; i a velliña fía... fía...
fía noite e día,
e non dá fiado.

VICTORIANO TAIBO

"O ADRO"

(Buxo), por L. Pintos Fonseca.

VICETTO UO O ROMANTISMO

III

O PRECURSOR

En 1856 déronlle a Vicetto a direición de *El Clamor de Galicia* xornal no que, asegún Carré Aldao, fai a sua aparición oficial o rexionalismo galego. Non hai dúbida que Galiza era n-aquil tempo un fervedeiro romántico d'ideias, de xestos e d'estrevementos. O que xa semella qu'estamos todos d'acordo en chamarmos *o berro de Faraldo,* o gran clarividente, en 1843, abriu pr'a nosa Terra unha das millores épocas da sua vida espirtual. Pode qu'os froitos de todo aquelo non foran abondosos, mais o certo é que pasma o fondo revolismo das concencias, a forte vitalidade que d'aquela se puxo en xogo, os certeiros siñás d'un alborexar que parescía que iba avantar moito mais apresa. A Terra Galega tremia d'espranza, axitada do mozo pulo romántico.

Aquil ano de 1856, foi o banquete de Conxo, d'obreiros e estudantes, no que tan importante rol xogaran Pondal e Aguirre. O mesmo ano apareceu en Vigo o xornal *La Oliva.* Antremedias da labarada liberal e romántica, da ventoleira das ideias novas, a concencia galega espertaba un pouco asombrada de si mesma, sen estreverse ainda á repetil-a franqueza de Faraldo, cuias verbas non dicían, mais con seguranza sintían todos aquiles homes da pirmeira Era dos Precursores. Cecais Vicetto foi o que mais lonxe foi nas suas afirmanzas, e por iso foi n-aquiles anos, despois da deserción de Faraldo, o mais Precursor dos Precursores. O seu istinto chegaba moi fondo pra que non vise o que había que ver. Cantas das cousas que hoxe dicimos nós, nonas dixo xa Vicetto n-aquil tempo! Vicetto sinteu moi adentro do peito o *pathos* étnico, soberbio do celtismo, que fai dos galegos un pobo racialmente arredado na Península; e sinteu o aldraxe da desfigurazón da nosa historia pol-os historiadores hespañoles, que semellan afanados por nos tiraren todol-os outros aldraxes qu'eran o pago que recibía o qu'il irónicamente chama «antiguo y fidelísimo Reino de Galicia» coma n-aquelas verbas que reproduz de D. Xosé Alonso López, «de los primeros para las fatigas y contribuciones, y los últimos para el premio y consideración del gobierno;» e sinteu toda a tristura da historia de Galiza dend'os Reis Católicos; e sinteu a vergonza da sumisión resiñada dos galegos, que fai que: «En Galicia, para prevalecer, para sinificarse en algo, es preciso no ser hijo del territorio. Nótese bien que los que *hombrean,* los que significan en las poblaciones como *dioses locales,* son personas estrañas, advenedizas, de oscuros antecedentes pero de osadas aspiraciones.» E Vicetto sintía todo apaixonadamente, pol-o qual, foi nacionalista *avant le mot* no sentimento e ainda na espresión, porque moitas vegadas si non se manifesta com'un nacionalista do porvir, é pol-o menos un nacionalista do pasado. Soñaba cecais na historia o que se non estrevía a agardar pra mañán.

Coma s'iba estrever, se Vicetto, ô mesmo tempo era un pesimista! Mais emporiso, por entón iballe ben. Despois do trunfo da segunda edizón de *Los Hidalgos de Monforte,* recibeu un ascenso, e nomeárono comandante do presidio de Alcalá.

Alá foi cos seus soños e a sua saudade, á proseguil-a sua existenza inqueda e sen acougo de pequeno empregado, a meio camiño antr'a bohemia e o filisteísmo. Porque pol-o visto, Vicetto era un *celoso funcionario:* asegún Fort Roldán, os seus familiares conservan un eixemprar do Regramento de Prisiós anotado da sua man, artigo por artigo. Pasma un pouco n-unha natureza tan exaltada e rebelde iste detalle de exactitude oficial, n-un tempo en que estas cousas non tiñan a estimanza dos homes d'esprito, como a teñen hoxe.

Os biógrafos de Vicetto falan logo, co-a adoitada vaguedade, co tradizonal desprezo da precisión histórica, da «bohemia literaria

que en Madrí s'entretiña en ruadas noiturnias con namorouzos na rúa de Sevilla, entregue a unha simples frivolidade, enzoufándose en corpo e alma, e ôs dôres, torturas, angurias e feridas qu'atromentaron á aquela mocedade, apoñen a tristeira opinión que Vicetto colleu da muller e que se manifesta en case todal-as novelas contemporáneas, ocasionando en todos certa decadenza moral e inteleitual, e chegan a supor que Vicetto se non podeu ceibar d'aquela obsesión.» E din que d'iste novo episodio xurdiu *Magdalena*, historia que pubricou en *El Jévora* de Badajoz, en 1857. Unha nova aventura de Víctor Basbén.

Doído, mais que do infortunio amoroso, da punxente saudade, sen familiares nin amigos, pechouse no presidio, e pasou un ano isolado, escribindo arreo e coa y-alma posta no seu amor mais fondo e duradoiro: a Galiza ausente que loitaba nas angurias do espertamento. N-aquil tristeiro acougo, na veciñanza dos probes presos metidos na cadea, veciñanza simbólica n-istes istantes, o maxinativo vividor da historia que dera ô *clamor* a fórmula inesquecente: *Deus fratresque Gallaeciae*, sigueu fidel ô seu deber de Precursor, deitando ólio na lampada acesa de Faraldo. Porque así com'iste desertou levado do desengano tráxico de 1846, Vicetto non deixou un istante o seu posto, na loita pol-a Terra e pol-a Liberdade; e non desertou cecais porque o desengano que xa de nacencia levaba na y-alma, fixera d'il un idealista, un home d'ises que pensan que compre loitar pol-a xustiza anque se pense qu'a xustiza endexamais ha ser realizada no mundo. Lèmbrome de ter lído n-algún lado que un home ditoso, ou que precure a felicidade, non pode chegar a ser idealista; o idealismo nasce na y-alma cando a espranza da dita esmoreceu de todo e pra sempre... Iste debía ser o pensar de Vicetto, metido no presidio, isolado do mundo pol-a sua vontade, en situazón non mais ruín qu'a dos presos, pro se cadra mais tristeira: a de carceleiro, pois ten que ser ben mouro pra quen tanto ama a liberdade, termar de qu'outros homes non poidan acadal-a sua.

Tamén a ausencia de Galiza era pra Vicetto unha sorte de cadea, de sorte que cando tivo vacante na Cruña, aló voltou, e foi no ano 1859. Entón pubricou os traballos que tiña feitos e que anticipan a *Historia de Galicia*. O seu idealismo de Precursor buscaba achego no pasado, nos tempos de liberdade da Patria, e asina deu *Los Reyes suevos de Galicia* (1), *Las crónicas galaicas* (2), *El lago de la Límia* (3). Iste derradeiro libro era xa coñecido en 1857, è n-aquil tempo, Murguía e mais Vicetto eran amigos, pois Murguía fai do *Lago* unga entusiasta loubanza. N-estas obras aparez xa Vicetto incrédulo e desesprado.

Foi direitor d'outro xornal, *El Diario*, que editaba Castor Miguez, e principiou a *Historia de Galicia*. Cando sartiron os primeiros quadernos, déronlle un xantar na fonda d'Inocencio, con discursos en prósa e en verso. N-esta tempada surtíu tamén o *Víctor Basben* e unha das edizós de *El último Roade*. (4)

IV

BAS BLEUS

Vicetto, con seguranza, era un soberbo, e coma soberbo, era independente. Hai moitos que califican de soberbia a dinidade. Vicetto debía todo o qu'era ô seu esforzo, ô seu traballo; nin a vida nin os homes o favoreceran en ningunha cousa: il deprendera todo pol-a sua conta e soupera chegar moi outo no mundo das letras. Era un dos millores e dos mais leídos escritores do seu tempo, e tiña concencia do valor da inteleitualidade, que d'aquela ademais, valía moito mais do que hoxe val. Tiña dereito a despreciar a moitos, è non deixou d'exercitar aquil dereito. Era alteiroso e gostaba de manterse isolado e senlleiro com'un menhir, un menhir que siñalara o camiño verdadeiro, qu'il era un dos poucos a amostrar.

Ora, d'aquela, habia en Galiza mais que

(1) *Biblioteca popular de Galicia, Los Reyes suevos de Galicia* (2 vols.) Cruña, imprensa Castor Miguez, 1860.

(2) Escrita en Alcalá en 1858 asegún Fort Roldán, pubricadas en varios xornaes e por fin en Madrí, 1861.

(3) Pubricada na imprensa de Castor Miguez, na Cruña en 1861 en tres volumes. Hai outra edizón do Ferrol, 1872.

(4) Vicetto consideraba esta novela com'a millor das suas obras. Pubricouse cito veces, en 1857, 1859, 1860, 1361, 1862 (duas vegadas), 1864 e 1867, mais moitas d'eljas en xornais.

Precursores. Había corazós sensíbeles. Antr'istes corazós, faguíanse notar duas mulleres: unha era a xa citada Xuana de Vega, Condesa viuda de Mina, ex-aia da Raíña Isabel II; a outra era Concepción Arenal. Dous corazós derretidos en filantropía...

Non é doado—por mais que pretendan tela feita—faguel-a semblanza da Condesa de Mina. No tremendo volume (1.635 páxinas de leitura) das *Memorias* deixadas por ela ô Congreso dos Diputados e mandadas pubricar por Canalejas en 1910, hai un retrato qu'a repersenta no seu retiro: unha dona de meia edade, narís longo, grandes ollos e grande bico tristeiros, penteada en cocas, co cóbedo dereito apoiado n-unha mesa ou coluna e o dedo índice espetado debaixo da orella; a outra man cai riba da faldra e miriñaque sostendo un pano branco; tea no peito un camafeu, e do pescozo colga unha cadea que sostén os anteollos. Sabemos d'esta dona moitas cousas: sabemos que no seu retiro adicouse â caridade e mais â políteca... Sabemos da sua correspondenza con Don Ramón de la Cuadra, na que non deixa de falar d'eleiciós, con Quintana, con Mendizábal, con Olózaga; sospeitase si estaba afiliada â Francmasoneiría d'adopción do Rito Escocés antigo e aceptado; o xeneral Villalonga afirmou que na sua casa foi onde se tramou a revolución galega do 1846; sabemos dos seus escritos, das suas fundaciós, das suas recomendaciós a favor do pobo e da xente da Cruña... Persoalidade forte, temperamento inquedo, aitivo, talento fondo, anque difuso, moi amiga d'escribir e d'escribir longo, enerxía tranquía, gozo do poder e da infruenza... Como debeu cintilar na sociedade cruñesa d'aquil tempo, iste astro desprendido da costelazón paacenga da Corte dos Reis!

Moi imitante á ela en moitas cousas resulta Concepción Arenal. Mais talento e mais ensoño, pro o mesmo temperamento bulideiro, a mesma enérxica tendenza â realización, o mesmo gusto polémico, o mesmo longo desenrolo do pensamento en abondosa prosa diluída e sen fin... Somentes, Concepción Arenal se non intresaba pol-a políteca. Era unha testa moi asisada e moi serea. A sua aitividade pûbrica principiara pol-o 1855. Cando foi visitadora do Carce da Cruña, xuntouse co-a de Espoz y Mina, e xuntas fundaron o Patronato pr'a visita e ensiño das presas. E iban â cadea e dábanlles confrencias.

D'aquela, o *celoso funcionario* que Vicetto levaba dentro do corpo, revoltouse. Non era il o encarregado oficialmente d'aquelas funciós? Porqué, logo, viñan aquelas señoras meter o narís nos seus asuntos? Que ll'iban elas ensinar a il d'aquelas cousas? A sua dinidade—outros dirán a sua soberbia—sinteuse ferida, e fixo porque as señoras aquelas se decataran d'elo. E disgustouse co-a Condesa de Mina, a quen en 1855 adicara o *Rojín Rojal*. Tamén a Condesa s'amuou pr'o comentador do Regramento de Prisiós.

E viñeron os Xogos Froraes de 1861, os pirmeiros celebrados na Galiza, e que deron orixe ô tan soado *Album de la Caridad*. A ideia e parte da orgaizazón foron de Vicetto; quen os pagou foi un filántropo: D. Xosé López Cortón. Os Xogos Froraes chegaron co tempo a ser unha das grandes calamidás galegas, un modo de convirtir a poesía en número de festexos. Intimamente unidos ô felibrismo, no que xa non son tampouco o que foron no tempo dos cabaleiros-poetas da Provenza medieval que Nietzsche tanto ademirou, tiñan alí ô menos, tradizón; antre nós non podían coallar coma cousa boa.

Vicetto, qu'era tamén un poeta, presentou no certame a balada *Al enamorado Macías*, pr'a qu'il agardaba o millor prémeo; déronll'o primeiro accessit. O desengano foi punxente. Il que puxera n-aquela festa todo o seu antusiasmo e todal-as espranzas, atopábase agora tratado con inxustiza... Non collía dûbida: as culpas eran da Condesa de Mina. A Condesa, qu'en todo se metía, qu'en todo entendía, que todo quería gobernar, metérase tamén n-aquelo, vingárase do xefe da cadea, a quen proían os entrometimentos das visitadoras... ô menos así lle parecía a Vicetto. E de novo expatriouse.

En 1862, o ano da pubricazón do *Album*, marchou pra se encarregare da comandancia do Penal de Toledo, e d'alí sigueu errante, de cadea en cadea, primeiro pra Ceuta, de Ceuta pra Granada, e de Granada pra Barcelona, de novo co-a cruz da saudade âs

costas, cada día mais ergueito no seu desdén, cada día mais alonxado da xente, cada día creendose menos comprendido. En Granada pubricou en 1863 *El angel de mi amor* libro de versos, e en Barcelona escribeu *Nostalgia* poema cheo de sentimento da ausencia.

De Barcelona foi pr'o presidio do Canal de Isabel II mais por fin, en Xaneiro de 1864, renunciou e voltou pr'a Cruña.

V

A HISTORIA DE GALICIA

En 1864 foi Vicetto pra Ferrol falar co soado editor Nicasio Taxonera pra seguir co-a *Historia de Galicia*, emprincipiada en 1857, na cás de Castor Míguez, e detida no segundo volume.

Pásmase Fort Roldán cando diz que Vicetto, cando escomenzou a escribil-a *Historia*, non tiña na sua mesa d'escritorio mais que os eixemprares das suas novelas e recortes de xornais. Non é pasmoso s'un ten en conta, por unha beira, o que é a historia romántica, e pol-a outra o conceito que da historia tiña Vicetto. Na historia romántica, trátase mais que nada, de vivil-a historia, d'entrar na y-alma dos tempos; pr'o historiador romántico, o documento non é unha fonte de datos precisos, senón d'intuiciós d'ambente, non hai que ver o que o documento dí, senón o qu'evoca. A historia non se fai nos arquivos, senón despois de surtir dos arquivos, ond'un vai solagarse no ambente do tempo. Documentos, restos arqueolóxicos, son algo mais do qu'os historiadores correntes poden ver n-iles: teñen unha ultrasiñificazón pr'os intuítivos, a quen poñen en contauto imediato co-a época en que foron feitos. Compre leer todo, ver todo o que se poida, do qu'a época qu'un vai estudar producíu; mais a historia non é un corcusido de datos collidos d'esta fonte e de tal outra: é o sentimento da corrente vital nas suas modalidás canto mais varias, acusadas e distintas. D'iste xeito procedeu Chateaubriand; d'iste xeito procederon Thierry e Michelet. E ainda novamente vólvese á iste xeito de consideral-a historia: se non trata d'estudala por afora, senón vivila *(erleben)*. Ademais hoxe os feitos, os produtos culturás, aprécianse coma símbolos; a historia é fisignómica.

Cando Murguía dí da *Historia* de Vicetto o que dí na nota á páxina 250 dos *Precursores:* «Nada digo da *Historia de Galicia* porque é unha das probas mais patentes da decadenza inteleitual do autor... Non coñezo libro mais triste, nin que m'impresionara mais penosamente. Non atina un a s'espricar coma foi posíbele qu'a sua pubricazón fora mais alá dos pirmeiros quadernos...» debera ter en conta o Patriarca que Vicetto inaugurou—anque fora con pouca sorte—un xeito de faguel-a historia que logo il mesmo habia seguir tamén. Efeitivamente, enantes, a cencia histórica en Galiza non coñecía mais que duas maneiras: a historia a base de falsos cronicós (P. Sotelo, Huerta) ou a historia erudita (Sarmiento, Verea e Aguiar) a historia sen crítica, que recolle as notizas a eito en calesquera caste de fontes, sen depuralas, dando á todas a mesma fé, ou aceitando somentes as favorábeles pra erguer o nome de Galiza, ou a historia moitas vegadas hipercrítica, que se detén a discutir cada punto c'un aparato d'erudizón nos mais dos casos mais pesado do qu'eficaz. Contr'istes dous xeitos de faguel-a historia sen alma, Vicetto inaugura a historia vivente e vivida do romantismo.

Mais fora d'esto, Vicetto tiña ideias particulares en col da historia. No prólego e mais en difrentes lugares da sua obra, esprica cal é o seu conceito do labor histórico: fai notar que o qu'il se propón non é faguer história arqueolóxica nin erudita; n-iste senso il comprende perfeitamente ben o mérito grande da obra de Verea e Aguiar, que efeitivamente foi o millor que se fixo en historia de Galiza antes de Murguía. Tampouco se propón faguer historia filosófica nin crítica, senón simplesmentes historia *narrativa:* «narración correlativa e cronolóxica dos acontecementos prósperos ou adversos que costituíron *a vida* d'un pobo.» D'iste xeito é coma il quer faguel-a historia «do primeiro pobo da Europa, pois dend'os seus últimos ventisqueiros xurdíu a raza mais domiñante, e nos seus últimos ventisqueiros consolidouse a doutriña social mais *humanamente di-*

viña.» Crar'está qu'esto non é orixinal: ond'está a orixinalidade de Vicetto antr'os historiadores modernos é na sua maneira de tratal-a historia primitiva. Vicetto tira de Varrón a noción dos tres períodos da historia de cada pobo: *Adelón,* noite da historia, dend'o Dioibo universal ata o particular de Deucalión e Pirra; *Míteco,* dend'entón â primeira Olimpiada e fundazón de Roma; *Histórico* dend'entón ôs nosos días. Ô período *Adelón* aprica, tirando as notizas de Flavio Xosefo e de Florián de Ocampo, o procedemento que dín empregado no capídoo X do Xénesis, onde cada nome de patriarca repersenta non unha persoa, senón un pobo ou unha tribu: «Persoificai-as ideias e as razas que existiron por meio de individualidás é o noso plán; pois ninguén dubidará, asegún a filosofía moderna, qu'as ideias encarnan e que as situazós persoifícanse, vigorizándose mais e mais baixo a acción dos incidentes que condensan ou sintetizan.» Iste procedemento, que chamaremos *míteco,* nonos parez hoxe serio, e empregado cos detalles novelescos que lle pon Vicetto, fainos rir âs vegadas; mais, áchanse moi lonxe d'il a teoría da misión histórica dos pobos, ou as correntes expresiós de moitos historiadores, cando dín que Alexandro Magno, César e Napoleón representan o ideal de monarquía universal?

Si é certo que Vicetto non consigueu faguer da historia de Galiza nin unha historia nin un poema, n-ela, antremedias da faramalla de datos incertos, d'interpretaciós arbitrarias, de porfias inútteis, d'anacronismos e d'absurdos, o lampo do xenio cintila moitas vegadas con crarísima luz. Ten verdadeiros achádegos, adiviñaciós estraordinarias, lóstregos de videnza: a persistente división da Galiza Lucense e da Galiza Bracarense, qu'esprica o arredamento de Portugal; o rol do celtismo; o rol do elemento suevo por frente do elemento visigodo nas revoltas de Galiza nos pirmeiros tempos da monarquía astur-leonesa; a considerazón de Galiza coma núcleo de Reconquista, que os historiadores castelaos trataron de cote de desfigurar aprol d'Asturias; a sinificazón da guerra das Irmandades; a da Xunta do Reino; o asoballamento de Galiza baixo a monarquía absoluta, son outras tantas videnzas do gran novelista.

O qual tiña unha intuición histórica de pirmeiro orde, anque lle nocera a sua pouca e desordeada cultura. Moitas das suas descobertas agardan aínda seren aproveitadas con axuda dos métodos modernos. E ademais, foi o único que tivo alentos pra leval-a obra dend'o principio ô fin.

V I

A DESCOBERTA D'UN NOVO DEUS

«Que é Deus?—Deus é todo esprito: n-unha soila entidade, sen igual e sen maor, increada e criadora, infinita e eterna, omnipotente en fin!»

«E ond'está Deus?»

«Deus reside en todal-as partes; sempre foi, sempre é e sempre ha ser.»

. . . . . .

«Logo, que é Deus pra nós?»

«O Tempo, o esprito do Tempo.»

«Deus é a divindade Tempo;—esa entidade que sempre foi, *aínda no caos;* iso que sempre é; e iso que sempre ha ser, anque todo s'aniquile.»

. . . . . .

«Non hai poder igoal ou superior ô do tempo... Non hai divindade com'a sua divindade, imortalidade com'a sua imortalidade-eternidade com'a sua eternidade... existenza com'a sua existenza... Non podemos pensar sen il; sintir sen il; chorar sen il; sorrir sen il...»

«Pode haber excelenza superior â do tempo? Ningunha, porque se non pode concebir ren anterior a il...» A entidade Tempo... nin tivo, nin ten, nin terá edade... o Tempo é a Eternidade... Todo canto existe no istante ou tempo é creado... mais como coller ou disipal-o esprito-istante?... O Tempo é Increado... Todo ser que traballe física ou inteleitualmente, conta co tempo e con tempo... O Tempo é Omnipotente... Canto nasce, vive e sinte na creación, nasce, vive e sinte no tempo... o tempo é Criador.» (1)

(1) *Historia de Galicia,* vol. II, Ferrol (Taxonera) 1866, páxinas 295 e seguintes.

D'iste xeito, examiñando un por un todolos atributos da divindade, atópanse todos istes atributos na ideia do tempo, e sendo esto asina,—supondo qu'o tempo seña unha sustanza—o tempo identifícase co-a sustanza diviña; e como a sustanza diviña case somentes coñecemos unha definición negativa, resulta que o Tempo é a ideia positiva de Deus. O Tempo ven ser Deus feito case sensíbele, sobretodo pr'a supersensibilidade d'un historiador, xa que a historia é unha plasmazón do Tempo.

Iste Deus non é inteiramente novo: os persas do tempo dos Sasánidas crían n-il e chamábanlle *Zrowan Akarana,* do qual xurdiran Ormuzd e Ahrimán. Vicetto, mais que com'un cristiao ortodoxo, aparecia eiqui com'unha reincarnazón de Zoroastro...

En col da nova teoloxía, consultou un amigo ilósofo, que tiña pubricado un tratado de *Cronoloxía*. O especialista respondeulle que o tempo era a *sucesión regular dos istantes*.

—Ben—repricou Vicetto—mais, que son os istantes?

O cronólogo tivo que calar. E Vicetto pensou: «O tempo é a sucesión dos istantes; o istante é a parte mais breve do tempo: *Momentum temporis punctum*. Achámonos n-un circo vicioso...» Ademais, dín: Deus está en todas partes; o qu'está en todas partes é o Istante, eternidade tanxíbele e intanxíbele do Tempo; Istante, Tempo, Eternidade son tres aspeutos da duración sen comenzo nen cabo que se identifican no qu'os filósofos chaman *tempo imaxinario*. Iste tempo foi o que se revelou a Vicetto no seu Sinaí, e iste tempo é o que é Deus...

Se chega a ser no Norte, nos tan acreditados U. S. of A. non vexo porque Vicetto non había ter adeptos e ata fanáticos, coma Joseph Smith ou Mary Eddie. Na Galiza de 1866, atopouse soilo, e entregue ô ollo aberto dos beatos, de cote dispostos a darlle importanza ô que nona ten. Un d'iles denunciou o libro ô Bispo de Mondoñedo, que era D. Ponciano de Arciniega n-aquil tempo. O Bispo escribeu a Vicetto unha carta moi atenta o 8 de Xaneiro de 1876, propóndolle recoller ou reformal-a entrega ond'iba a *teoría do Tempo*. O historiador respondeu defendendo a sua tese, e o bispo non lle deu mais tino. Mais logo, alguén incirrou no Cardeal Payá pra qu'intervira no conto, e o Arcebispo, querendo ir tamén pol-as boas, escribeu o 8 d'Abril do mesmo ano, pregando a Vicetto que suprimira da sua obra as páxinas 233 a 244, xa que contiñan somentes un episodio doutriñal que non tiña que ver co-a Historia de Galiza.

Ô mesmo tempo os xornais da dereita atacábano furiosamente, sobre todo «La Lealtad» apóndolle o ser panteísta a sua doutriña. Sen dúbida qu'o tiñan pouco menos que coma repersentante d'aquela cousa tremenda e descoñecida que por moito tempo se chamou *filosofía alemana,* e que puña a algunha xente tanto medo com'algún tempo despois a *miseca alemana*... Vicetto defendeuse nas llanas de *El Brigantino,* e ô recibil-a carta de Payá, colleu un número d'iste xornal, e mandoullo c'unha carta. O Cardeal discutíulle a cousa doutriñalmente n-outra longa epístola. Os argumentos do Arcebispo están cheos de bó senso e asisada filosofía: faille notar que se non pode confundir a ideia do tempo, que é eterna, co tempo mesmo, realizazón d'aquela ideia, cuia realizazón non comenza ata que emprincipian a existil-as cousas criadas; nin o tempo que é un atributo das cousas suxetas â mutazón, co-a eternidade que é un atributo de Deus que e inmutábele; que se non pode consideral-a eternidade coma condición de toda existenza, porque entón toda existenza sería eterna; que si nos 161 lugares da Sagrada Escritura en que se fala do tempo, se pôn en lugar de tempo, Deus, resultan absurdos.

Non convenceron a Vicetto estas razós tan craras. Antes ben, quixo il convencer ô Arcebispo. A doutriña esposta no *Brigantino* é se cadra aínda mais curiosa:

Deus fixo o home â sua imaxe e semellanza. O home componse de tres cousas: carne, sangue e esprito. Deus componse de tres cousas: espazo, éter e tempo. A unión da carne e o esprito é o sangue. A unión do espazo e o tempo é o éter. O espazo é a imensa capacidade en que todo se move. O éter é o sangue impalpábele de Deus que todo o penetra e a todo dá vida. O tempo é

o espíritu, onde istante, tempo, eternidade son sinónimos.

Vicetto pubricou as cartas todas en *El Diario Ferrolano* e en apéndice ô volume III da *Historia*. Pedíronlle entón unha retractazón cumprida, o 22 de Sant'Iago, e Vicetto negouse en redondo. Convertido n-un contumaz herexe pol-a xenreira dos seus nemigos, o Gobernador da Cruña ordeou suspender a pubricazón da *Historia de Galicia*, e recoller os eixemprares que tiña Taxonera. O probe Taxonera víuse no gran apreto: fixera gastos, os suscritores recramaban, aquelo era unha desfeita. D'aquela acordaron ir os dous a Santiago pra supricar ô Arcebispo. O Arcebispo recibeunos e Taxonera espuxo as suas razós, leeulle unha acraración en col das teorías de Vicetto pra pubricar ô frente do IV volume; mais o Cardeal sigueu pedindo a retractazón. Insisteu Vicetto en falar do Tempo, e entón o Cardeal díxolle:

—Si o seu Deus é o tempo, eu cúspolle a ise Deus!

Vicetto ergueuse solenemente e repuxo «coa tranquilidade do xusto:»

—Pois ben, Señor; a ise Deus apelo pra que me faga xustiza; a ise Deus, o Tempo!

E fóronse. Un ano despois, chegou a Revolución de Setembre, e Vicetto puido seguir co-a sua *Historia*. O vello Chronos deulle ainda iste trunfo ô seu profeta.

C'unha audacia filosófica tremenda, na adicatoria da *Historia de Galicia* â Posteridade, e na *Revista Galaica*, Vicetto sostivo o seu sistema teolóxico, refutando á Platón, á Aristóteles, á San Agustín, á Leibnitz, á Kant, á Krause e á Balmes. A Kant trátao c'un desprezo que ten moito chiste; en troques a ideia kantiana do tempo está ben reproducida: «o tempo non é ren en sí mesmo, nin tampouco inherente âs cousas: é unha condición subxetiva da intuición, unha forma interior por meio da qual os fenómenos preséntanse coma sucesivos.» Anque estas verbas as collera d'outro calquer comentador de Kant, o soilo feito d'escollelas proba que Vicetto comprendeu a teoría kantiana do tempo. Contradiciós d'aquil esprito apaixoado, que de cote andivo antr'a luz e as trebas, antr'o erro e a verdade.

VICENTE RISCO.

(Continuaráse)

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBRICADO POL-A SEIZÓN DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

Número IV

OUTEIRO DE PAZOS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello de Cartelle e freguesía de Espiñoso. Alcóntrase no cume de un monte que pertence ôs lugares de Aulfe e Pazos i-equidistante de iles uns 400 metros.

Pol-o pé de iste monte e na banda do sul corre o río Arnoia i-está afastado pouco mais de 2 kilómetros da estrada de Ourense a Celanova.

DEFENSAS.—O monte onde se asenta o castro, ten as alas ben pinas e outas por todol-os aires, agás pol-o leste, mais por ista beira, a flebeza natural remediouse coa construzón de un foso, que ten oxe 65 metros de

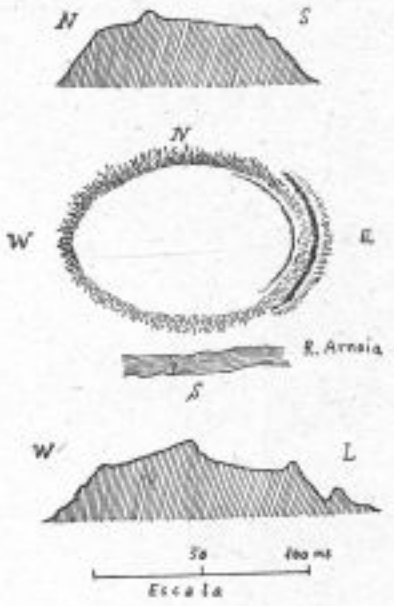

Outeiro de Pazos

longo por 7 de ancho, e de un parapeto do que quedan fortes vestixios.

No resto do outeiro e arredor das penedias que o coroan, áchanse os terreos aplainados, e pol-o oeste e pol-o sul, óllanse uns ô xeito de pequenos terrapréns que case se confunden co debalo natural.

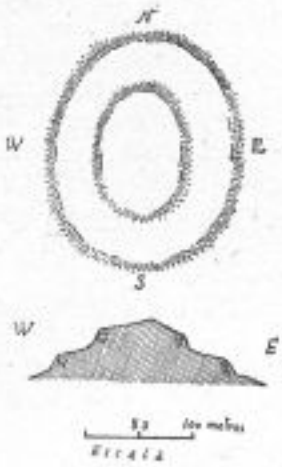

Castro de Trelle *(pág. 64)*.

MENSURAS.—De xeito ovalado mede:

Do norte ô sul . . .	102 metros.
Do leste ô oeste. . .	69 metros.

OBSERVAZÓNS.—O outeiro de Pazos, alcóntranse inzado de alicerces de casas, que eran asegún o que poidemos reparar n-unha apurada escavazón, pequenas e feitas con cachote de grandor cativo.

Istes alicerces, aparecen mais bastos que en ningures, nas alas, principalmente na ala do sul, onde as habitazóns encolgadas na costa pina de aquela banda, baixaban deica bicar as augas da Arnoia, que alí mesmo débía estar atravesada outrora por unhas poldras de cuia cimentazón quedan ainda vestixios.

As tégulas e os imbrices atópanse fartamente en toda a área edificada i-entre elas achamos, algúns testos de cerámica â man, lisa e de tipo nidiamente castrexo.

Pol-o conxunto de istes caraiteres débese crasificar o Outeiro de Pazos entre os castros romanizados, mais conven facer notar que as casas e as tégulasa parecen de prefe-

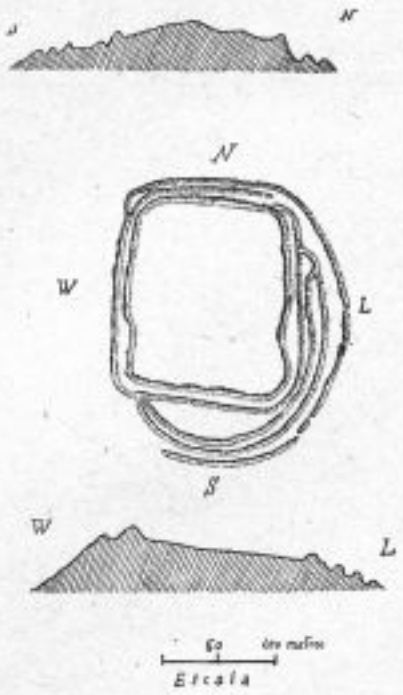

OUTEIRO DE VIDREIROS OU DE DONIZ *(pág. 64)*.

renza fora do recinto fortificado, indicando que se costruíran n-un tempo en que os fosos e aterros eran xa inecesarios, i-en que o castro tería xa perdido o seu caraiter guerreiro adequirindo ea troques o mais pacífico de *villa*.

E ista derivanza sinálase aínda mais craramente se reparamos nas denominazóns dos dous lugares que oxe aproveitan os pastos e os esquilmos no Outeiro: Aulfe e Pazos, saído iste de *Palatium*, nome da *villa urbana* residenza do señor e aquil de Ataulfo, nome de un dono seguramente nos anos da repoboazón de Odoario (véxase a iste respeito, Alberto Sampaio, «As villas do Norte de Portugal» *Portugalia, vol., I, fas., 3.º pág. 288)* onde a derivanza Adaufe-Ataulfo aparez xustificada pol-a diplomática) e de cuio dono quedan, como imos ver lembranzas folklóricas.

FOLKLORE.—«No Outeiro de Pazos houbo tres reis, un de iles chamado Ataulfo, que deixaron depositados os seus tesouros n-unha cova que hai na entrada pol-a banda do norte. Cando un de istes reis marchaba laiándose de deixar alí as suas riquezas, outro rei díxolle—Non te queixes hom que eu tamén deixei no sitio o meu haber.»

Iste relato que debemos a un veciño de Espiñosa, tén aspeito de ser un anaco de outro mais longo, do que o noso informador non-os soupo dar notiza.

* * *

«Hai poucos anos un párroco de Espiñosa xuntou ôs veciños e díxolles se querían ir todos, a desatuar o haber do Outeiro de Pazos. Dixeron que sí os veciños e o crego preparou pan trigo e viño pra lles dar, mais o mesmo día en que se ían pôr ô traballo, enfermou e morreu deseguida.»

O caso é rigurosamente certo, mais todolos que nol-o referiron apuxeron a morte do abade ô poder máxico que garda o tesouro.

* * *

«Os tesouros están onde dito queda, e o primeiro que se atopa é un becerro que imita ser de ouro, e compre ter moito tino e non lle tocar pois si se fai o becerro que é de alquitrán arma un grande volcán de lume.

«Asegún o libro pra coller o tesouro convén ir c-un crego e andar con tino co que se dí ô entrar na cova, pois se ô ouvir o estron-

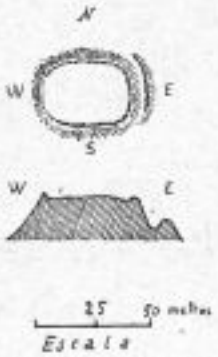

A RODELIÑA *(pág. 65)*.

do que n-aquil intre se arma, algún di ¡Xesús! arde todo.

BIBLIOGRAFÍA. Inédito.

(Catalogado por Alvaro de las Casas, Leuter González Salgado e Florentino L. Cuevillas.)

Número V

A PENEDA DA LEBRE

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello e freguesía da Merca, e a 500 metros de iste lugar cara ô leste.

Está no espolón domiñante do monte púbrico, chamado Paradela, espolón en que remata o monte pol-o nacente.

O seu hourizonte é cativo, batendo logo o ollar no Outeiro de San Marcos e con outros cumes que arrodean unha estreita gándara, e onde se asentan como logo imos ver dous novos castros.

DEFENSAS.—Tén dous recintos concéntricos, cinguidos por terraprens, medindo o do recinto superior 10 metros de outo e 7 o do inferior. Pol-o norte e pol-o leste, o límite de iste derradeiro, determíñase maamente, sobor de todo pol-o norte en que se confunde coa aba do monte que cai por riba da vereda que vai da Merca â Mezquita. En troques, pol-o sul e pol-o oeste, consérvanse aínda vestixios de un parapeto de terra.

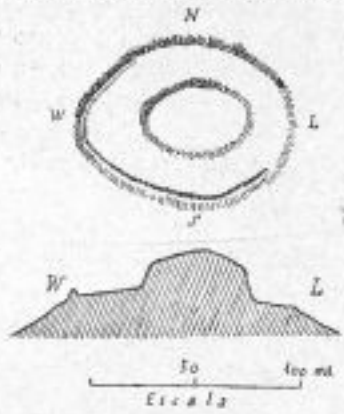

Peneda de Lebre

MENSURAS.—De xeito oval mede o recinto interior

Do norte ô sul . . . 30 metros.
Do leste ô oeste . . 45 metros.

A distanza entre os dous recintos é pouco mais menos de 40 metros.

OBSERVAZÓNS. — A detida inspeizón que fixemos do chán de iste castro, foi por compreto negativa, non atopando ningún obxeto de intrés arqueolóxico.

FOLKLORE.—Non se chegou a acadar ningún.

BIBLIOGRAFÍA.—Inédito.

(Catalogado por Florentino L. Cuevillas.)

Número VI

OUTEIRO DE SAN MARCOS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de

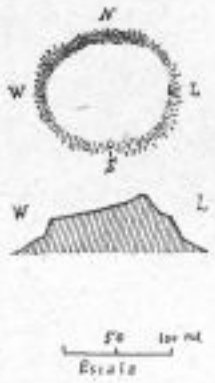

Outeiro de San Marcos

Ourense, concello da Merca, freguesía de San Pedro da Mezquita e desviado 1 kilómetro ô suleste de iste lugar.

Costruído n-un monte de abas pouco pinas. Óllase desde il, a chaira da Rabeda, a sua caída deica Ourense, e parte do val meio da Arnoia.

DEFENSAS.—O cume que foi aplainado de intento, agás n-unha penedía que se ergue cara ô leste, está cinguido por un terraprén de 10 a 12 metros de outo. Unha escavazón recente e bastante fonda, que aparez n-un dos seus lados, non deixa ver ningún paramento nin xiquera pedras soltas, o que nos fai sospeitar se non tería endexamais muros de revestimentó.

MENSURAS.

Do leste ô oeste . . 107 metros.
Do norte ô sul. . . 82 metros.

OBSERVAZÓNS.—Na área fortificada, nin nas suas proisimidaes, non se ollan, nin pedras labradas nin tégulas. En troques ô

pé do castro e perto de il téñense atopados moitos tellóns e ladrillos romanos.

Iste castro parez ter sido o pai protohistórico da freguesía de San Pedro da Mezquita, asento probábel de unha vila romana, e cuia antiguidade queda amostrada pol-o tumbo de Celanova (I, Ixiij) en que aparez unha escritura do 986 ofrecendo ô dito mosteiro un vilar, «*Subtus Sancto Petro de Mezquita, territorio Bulale, sul, Castro Veines* (véxase Villaamil i Castro, *Iglesias Gallegas*, páxina, 265, Nota.)

Sábese tamén que houbo n-ista freguesía, unha eirexa costruída con anterioridade ô século X e oxe conta c'un fermoso tempro románico (véx., Arturo Vázquez Núñez, *San Pedro de la Mezquita*, B. de la C. de M. de Ourense, vol., II, páx., 361 e segs.)

FOLKLORE. — Xosé María Rodríguez, natural da Merca e veciño de Faramontaos díxonos que o Outeiro de San Marcos era obra de mouros i-está todo il broqueado (oco) por dentro.

BIBLIOGRAFÍA.—Non sabemos se será iste castro o que Sanxurxo *(Los caminos antiguos y el Itinerario n. 18 de Antonino en la provincia de Orense*. B. C. M. Ourense, vol., II, páx., 340) chama Castro da Merca.

(Catalogado por Florentino L. Cuevillas).

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

Catro coplas catalanas referentes á Sant-Iago e á Galicia.

N'un artigo de Valerio Serra y Boldú en «La Vanguardia» de 10 do Sant-Iago de 1926 reproduce istas coplas populares catalanas referentes ao «Sant Jaume», que cantan os rapaces na víspera do día en que a cibdá de Lérida conmemora o paso de Sant-Iago por aquelas terras. Son as seguintes:

Sant Jaume ve de Galicia
Sant Jaume ve de Aragó
i a Lleyda va deixa extesa
la fé de Nostre Senyor.

***

Sant Jaume ve de Galicia
s'atura al peu del Romeu
li baixen a treure els ángels
una punxa que té al peu.

***

Veniu, veniu, fills de Lleyda
veniu tots en professó
que el Sant des del cel vos crida
per dar-vos sa protecció.

***

Sant Jaume de re-galicia
Sant Jaume de re-galó
a les dones xacolata
als homes cop de bastó.

Pol-a tr. R. M. L.

O Xogo dos pelouros en Boiro.

Cinco pedriñas alisadas, casi sempre de seixo branco das ribeiras e praias son todo o material d'iste xogo.

Eiqui se non xoga mais que con cinco, mais n'outros lados varía o número. Por expo. en Noia xógan ôs pelouros «de a oito» e en Caldas de «a oito» e de «a dez».

Non convén que sexan as pedras moi redondas pol-a facilidade con que se espallan e volan a sitios que dificultan moitísimo o xogo.

Antes que nada é un xogo de axilidade e prontitude.

En xeral—n'algúns lados xógase con 47 figuras—redúcese a botar ô ar un número de pelouros, de cada xogada e namentras non se collen facer cos pelouros que quedan embaixo uns movimentos determinados para cada figura. Por expo. na cuarta figura,

namentras se tiran ô ar dous pelouros faise ademán de barrer coa mau pero sin tocar ôs tres pelouros que quedaron.

Na figura X mentras non caen os pelouros tirados ao ar hai que pasar pol-a ponte formada pol-o pulgar e anular un dos tres que quedan de cada vez.

Esto en resumen porque dempois cada figura tén unha serie de condicións e algunha é de práctica tan difícil que é casi imposibel o anotala.

É xogo de rapazas. En algúns sitios a que primeiro faga tres xogos—o xogo finase na derradeira figura sin perder en ningunha das anteriores—leva o «xogo de pelouros» da compañeira.

Anque o mais corrente é que somentes sexan duas as que o xoguen tamén, anque poucas vegadas, o xogan de parexas.

Pol-o derradeiro como moitas das figuras é o comenzo mesmo do xogo—para ver quen é o primeiro consiste en botar os pelouros ô ar e recollelos, cantos mais se poidan, no dorso da mau, xa as rapazas se preocupan de doblal-os dedos para atrás co fin de ter boa «cota» ou superficie d'abondo acovada pra que non lle caian os pelouros chegando n'algúns casos a deformarse bárbaramente a mau.

As figuras d'iste xogo eiquí en Boiro, son ou mellor, levan iste nome:

I As primeiras, unha. As primeiras, duas. As primeiras, tres. As primeiras, catro.
As segundas (o mesmo que a anterior).
As terceiras (o mesmo que a anterior).

II Pido maá, unha. Pido maá, duas. Pido maá, tres. Pido maá, catro.

III As de pide pouso (o mesmo que a anterior).

IV Barre la casa—bien barridita—que hoy o mañana—viene visita.

V Escribe la carta—Señor escribano—una cartita—para mi hermano.

VI Cojo y dejo—la lechuga—para mi conejo.

VII As de palmo—unha, duas, tres, catro, oito—chupa biscoito.

VIII As de cotelo—unha, duas, tres, catro, cinco—mira si chingo.

IX As de puñado, puñado unha. As de puñado, puñado duas, etc., etc.

X As de pasa pontes—unha, duas, tres, catro—chupa meu gato.

XI As de corno (o sesto o mesmo que a anterior).

XII As de couso (o sesto o mesmo que a anterior).

XIII As de pares, pares unha. As de pares, pares duas, etc. etc.

XIV Apálpalle o hovo—apálpallo bén—no cú da galiña—que dentro o tén.

XV Pasa bola, pasabola unha, etc., etc.

XVI Chinga a bola—Chíngaa bén—Que si non a chingaras—perderías bén.

XVII Pasallo.

R. M. L.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

O SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS

Nos días de Páscoa tivo a sua xuntanza anual en Pontevedra, o Seminario d'Estudos Galegos. Concurriron socios de toda Galiza. Nas sesiós púbricas, leeron os seus traballos de entrada os Sres. D. Xerardo Alvarez Limeses e D. Xesús Carro, e espuxéronse traballos das Seizóns de Xeografía, Prehistoria, Etnografía, Catalogazón gráfica, Historia e Cencias Naturás, pol-os señores Otero Pedrayo, Cuevillas, Risco, Filgueira Valverde, González e Parga Pondal, e na primeira, adicada ô século XVIII, leeronse traballos do Presidente Dr. Cabeza de León e do Dr. Cotarelo.

Nas Sesiós privadas, tratouse da reorgaización d'algunhas Seizóns e da creación da de Cencias económicas e sociás, da que foi

eleito Presidente D. Asdrubal Ferreiro, e nomeouse unha ponencia composta pol-o Doctor Moralejo, profesor de latin na Universidade Compostelán e pol-o noso colaborador Sr. Couceiro Freixomil pr'estudal-o asunto da unificación ortográfica, en col do qual o Sr. Couceiro leeu un lumioso informe que se pubricou no *Pueblo Gallego*.

Os socios do Seminario visitaron o Convento de Poyo, onde foron moi ousequiados pol-os cultísimos P. P. d'aquela Comunidade, e foron tamén agasallados pol-o Presidente da Diputación de Pontevedra Sr. La Sota c'un espréndido banquete. Tamén asistiron a un ensaio da Sociedade Coral Polifónica, que en ousequio d'iles, cantou unha das Cántigas de Santa María d'Alfonso X, e outra de Martín Codax. E por fin visitaron no Camposanto as campas do malogrado poeta Lois Amado Carballo e do fillo do gran Castelao, onde se rezaron responsos.

O Seminario estuda n-istes días a creación d'unha Seizón de Pedagoxía, na que sabemos han ingresar novos socios. Algús da de Prehistoria estiveron tamén nos pirmeiros días de Maio na terra de Lalín, onde foron mensurados e catalogados perto de vinte Castros. A d'Etnografía prepara un estudo en col das festas do entroido nas aldeias galegas.

RISCO NA AMÉRICA

A revista arxentina *Nosotros*, a mais importante cecais das revistas literarias da América do Sul, inserta o documentado traballo que o ilustre escritor arxentino Eloy Fariña Núñez adicou â personalidade filosófica do noso direitor Vicente Risco, sobre o que fixo unha lumiosa confrencia no Semana Galega, e que agora da â pubricidade na gran revista de Bós Aires.

NÓS sinte por elo unha fonda satisfaución, e comprácese en testimoiar ô Sr. Fariña Núñez e â revista arxentina que leva o mesmo nome qu'esta, o seu fondo recoñecimento pol-as loubanzas ô labor do noso direitor.

LIBROS

JESUS CRISTO EM LISBOA, por RAUL BRANDÃO E TEIXEIRA DE PASCOAES.

O gran poeta do *Marános* e o gran prosista de *Humus* xuntáronse pra soñaren a esperencia da volta de Cristo. A subrime figura do Salvador aparece primeiro n-unha casa da aldeia, ond'o acollen caridosamente, e despois en Lisboa, preegando ôs humildes. Non trai nada novo, non ven innovar; o Jesucristo de Raul Brandão e Teixeira de Pascoaes non é ningunha mistificazón, ningunha asimilazón arbitraria—tantas veces sacrílega—do Fillo do Home con calquera caste de rebeldes ou reformadores: é o noso Cristo de sempre, o noso Cristo da tradizón. E as verdades que procrama son as que todos sabemos xa hai vinte séculos: son a Lei d'Amor antr'os hômes. Mais pr'apricarmos esa lei coma il quer, teriamos que renunciar â civilizazón de que nos gabamos. É remarcábele a iste respeito o diálogo dos ministros. O terceiro ministro dí:

—«Êle sonha o amor perfeito, a perfeita humildade, a pobreza, um mundo de pobres e choupanes! Andaríamos seis ou sete mil anos para trás... O mundo, para ser o que é, não pode viver da verdade. O mundo só pode vivér da mentira».

E Jesucristo é de novo crucificado. E despois, volve â casa da aldeia onde primeiro estivo. E ô despedirse, remata ainda co-as verbas de sempre; co-as verbas eternas:

—«Amai-vos uns aos outros».

Jesus Cristo em Lisboa súbtitulase «Trágicomedia em sete quadros»; ten forma dramática. É mais ben un poema dialogado en prosa, feito probabelmente sen intenzón escénica. A sua sinxela grandeza devasa sen dúbida as posibilidades do teatro práutico.

Obra fonda, a un tempo de fé idealista e de sátira, mais humán que social, sobria de espresión, de ningún xeito declamatoria, eloqüente sen recursos verbais, sen *latiguillos* nen frases retorneadas e sentenciosas, que s'impón sinxelamente pol-a forza do esprito, ispida com'unha espada.

DOS DIAS EN ORENSE, por ALVARO MARÍA DE LAS CASAS.

Hai tempo demos notiza d'unha confrencia que co mesmo tidoo pubricou o noso querido colaborador. Esa mesma confrencia moi aumentada, con datos novos, e co-a mesma esposizón pintoresca, evocativa de belas lembranzas do tempo vello, cando Ourense era mais Ourense, e sobre todo, mais *señor* do que hoxe é, cando tiña aquil caraute qu'agora vai perdendo d'un xeito alarmante, despoxado cada día, non xa de tipismos, senón tamén de moimentos—dígao a eirexa de San Francisco, non trasladada, coma dician, senón refeita d'un xeito moi difrente de coma era, e conservando apenas unhas pedras da antiga—aparez agora n'un volume de perto de 200 páxinas, avaliado con fermosos foto grabados cóor sepia, que Alvaro Casas escolleu con gran seaso artísteco, moitos dos

quales cecais señan dentro de poucos días documentos históricos—algús xa o son, com'a folla d'un incunábulo da Bibrioteca provincial—. O noso parabén ô infatigábele traballador Alvaro Casas.

V. R.

GRAFÍA GALEGA, por Fuco G. Gómez, Habana, 1927.

O noso querido compatriano Fuco G. Gómez, gran patríota galego a quen debe moito a causa de Galiza na colonia da Illa de Cuba, fixo un verdadeiro esforzo por escrarecel-a grafía do noso idioma, con documentazón gramatical—de gramática normativa—e pedagóxica. Fixo un libro de caraute esencialmente práutico, detallado e ilustrado con toda caste d'eixempros e modelos no que se poida deprender a falar e escribil-o galego. Sen estarmos conformes en todol-os puntos co-a grafía que propón, nin tampouco c'algunhas das formas verbás qu'emprega, non deixamos de considerar importante o seu traballo. Cuasementes, cand'iste asunto da grafía estase debatendo tanto eiquí, é ben chegado iste libro, pra que todal-as opiniós señan escoitadas e se tome en conta o que teñan d'atinado.

S. N.

TRÍPTICO, por Antón Villar Ponte, A Cruña. NÓS, 1928.

Contén tres obras de teatro diversas, duas d'elas representadas, e que se refiren a tres aspeutos importantes da vida galega: *A Patria do Labrego,* do caciquismo; *Almas mortas,* da emigración; *Entre dous abismos,* do contauto da i-alma galega co alén da vida, co-as forzas escuras descoñecidas que moven o mundo... O pensamento sempre agudo, sempre atinado d'Antón Villar Ponte, vâi ferir nas tres no corazón do asunto. Á pirmeira ollada pode semellar que na *Entre dous abismos* non deu co fondo tráxico, e que se pode dicir d'ela o qu'alguén dixera do *Wilhelm Meister* de Goethe: «*le merveilleux y perit*»; mais non hai tal. Precisamentes, o non haber miragre, é que si ben se mira, fai a traxedia mais fondamente terribele, porque o miragre e o espanto foi interior. Tocantes a *Almas mortas* contén unha demasiado tráxica verdade que dóe ben adentro no curazón de Galiza: a traxedia do trabucamento radical e definitivo de tantos «*malhechores del bien*» com'América nos devolve. Verdade que ninguén s'estrevera á dicir si Antón Villar Ponte nona dixera co-a sua valente sinceiridade patriótica.

S. N.

OS CAMIÑOS DA VIDA, por Ramón Otero Pedrayo, A Cruña, NÓS, 1928.

Publicouse o pirmeiro volume d'esta qu'alguén dixo pirmeira gran novela galega. *Os camiños da vida,* é unha chea revelazón do noso compañeiro Otero Pedrayo, que poderiamos tamén chamar, principalmente pol-o método especial que segue o seu pensamento, o noso gran neorromántico. Ata nas discipriñas que cultiva fundamentalmente—a xeografía e mail-a historia—revélase o seu temperamento d'intuitivo que *sinte* a terra e *sinte* o agrupamento humán e a criazón cultural coma revelazón d'unha alma, e alén das formas e dos feitos, prende no senso fondo que levan. Otero Pedrayo posee outamente o senso da vida.

Agora principia esta novela—en col da que xa hai abondosa literatura, que motivou xa incruso un estudo filolóxico, e da qu'ainda han falar mais—na que presenta o desenrolo social de Galiza no século pasado d'un xeito vivo e cheo d'emoción tráxica. Antón Villar Ponte fixo notar qu'o ambente no que se desenvolve esta pirmeira parte da novela, *Os Señores da Terra,* é o mesmo d'onde Valle-Inclán tirou por eixempro *Romance de Lobos* e *Aguila de Blasón.* Mail a diferenza é tan fonda antr'as duas maneiras de tratalo, que non hai semellanza ningunha. En *Os Señores da Terra,* todal-as forzas escuras da terra e da raza fanse case visíbeles, en persoaxes de forte e enxebre realidade que non son simpres símbolos, nin héroes poemáticos. Un mundo inteiro de cousas enormes, de construciós sociás calculadas pr'a eternidade, qu'impoñen e meten respeto, cai e afúndese antr'a muda sorpresa ou a incoscencia da xente da aldeia, envolta n-unha contenda que lles non intresa dereitamente e que pon o seu heroismo ô servizo de potenzas lonxanas das que non ten mais qu'unha vaga ideia. E a terra, a nai calada e sempre boa, segue dando a sua colleita recendente de pan e viño, qu'oferce en comunión ás almas ainda inxenuas e sinxelas alumeadas pol-a tradizón.

Libro de sensibilidade e de sabencia, libro de forza repousada, d'estilo quente e vivente, familiar e poemático; de ton señoril e fidalgo e lingoaxe popular e folklórico, ond'o espríto devasa todal-as normas, pra deitar abondoso, enchendo de presentes ô leutor, que sai da leitura rico d'ideias e con novas fiestras abertas á emoción. Estilo enrequentado d'imaxes novas, sorprendentes, d'unha mestranza pictórica pr'a peisaxe verdadeiramente extraordinaria.

A novela ten esceas tan fondamente tráxicas com'o afusilamento do abade e a escea

final en qu'a maorazga vai pidir pan ô seu pai qu'está na casa da querida. A descrición da vendima no Quintairo é un dos mais fermosos cadros aldeás que se teñen escrito e a pantesía do Excraustrado en col do orixe do mosteiro d'Oseira é dina dos soños de Pondal.

Cand'estas liñas saían ô púbrico, acharase xa nas tendas a segunda parte de *Os camiños da vida: A maorazga,* e non ha tardar a terceira. O Dr. Bierer, profesor d'idiomas n Ourense, ten mentes de traducil-a obra ô alemán.

R.

LETRAS D'AFORA

THOMAS HARDY

MORRE o derradeiro gran escritor da era victoriana. O retrato, tamén vello, de J. E. Blanche garda a outiveza amargurada do que coñeceu o trunfo da novela «lonxe da moitedume tola» e gostou o pracer do escándalo de «Xudas o escuro» e dos poemas *Panthera* o centurion, e «A Lausana no xardín de Gibbon». Despreciou seu tempo pra pecharse na verde soedade do Wessex. Foi o artista d'un cantón. Esforzóuse, il o saxón como Kiplyng, en conquerilo â Celtia. Bonito tema pra un ensaio: os inglezes estranos, inda un pouco estranos, na sua illa. Pois hai cousas que lle fuxen na campía supercivilizada. Choutan as fadas pol-as brancas barreiras das pelouses sportivas. D'eiquí quizais a paixón pol-o viaxe, xa notada por Eneas Silvio Piccolomini. Pra voltar mais donos de mundo. (O planeta é un campo de caza dos saxós» dí un persoaxe de A. Maurois) e pecharse tranquios na casiña quente. Foi na mocedade un distinto arquiteito. Tamén Paul Valery sabe de memoria o Diccionario de Viollet-le-Duc e esquirbiu un diálogo platónico. Eupalinos, o arquiteito de Megara. Un poema de Hardy en lembranza:

«Probe pelengrino» dí-o ceò de chumbo, eu ben quixera alomearte mais as leises que gobernan os aires non m'o permiten.

***

«Eu non quixera xiarte, ou tí qu'estas nú, berra o inverno», si soupera o xeito de quentar meu sopro e moderar os meus pasos, mais ô igoal que tí, eu obedezo â leises».

***

«Mañán eiche atacare, probe ser, dí a Doenza, contudo xúrote que non teño contra tí xenreira nin maldade; ordeaseme qu'entre en tí».

***

«Chégate a min, meu fillo, dí a Morte, eu non quixera que a coba puxera hoxe remate ô teu camiñar, mais tamén eu son escrava».

***

«Entón sorrímonos e a vida foime menos dura que a forma cruel que tiña dinantes qu'eles houveran confesado a sua pasividade».

O PREMIO GOETHE

INDA hai en Xermania paisaxes non mordis cados pol-a mecánica. N'eles pasea Stefan George traballando poemas fondos e densos nos que apenas s'aduviña--sendo a sua traxedia inicial-a arela pra conquerir unha armonía que non desprece ningunha cousa. A vila de Francfort concedeulle o premio Goethe. Vai vello. Vai chegando quizais as portas da armonía. Soilo foron episodios o «Das Buch des hän genden Garten» (o misterio oriental que chama tanto os conqueridores com'os poetas) e os dous libros «Der Krieg» e «Drei Gesänge (a voluntade de poder, terribre tentación dos solitarios—). Como Rilke ollou por riba dos marcos (a marka e guerreira na Xermania) e traduxo e Uonetti, Mallarmé, Baudelaire, Swinburne. Gozou do silenzo. Aixiña se falará moito d'il, cando a popularidade e a críteca non'o estorben.

PAYSAGES ET PROBLEMES GEOGRAPHIQUES DE LA TERRE AMERICAINE, por DOUGLAS JOHNSON

FAI pouco un Xeografo descobriu no Oregón un rebaño fósil. Grande parte da América do Norte garda arquivos xeolóxicos tan ordeados com'as tabretas babilónicas. É unha peisaxe coleucionista. Por algo alí se inventaron os Parques nazonales. Volcás fosiles, anatomía perfeita da estratigrafía gardada na enxoiteza do aire com'os fetos nos museus médicos. D'un xeito xeneral pódese falar da xeografía filosófica da escola alemana e da naturalista dos americanos, asegún o matiz do método. Sueso e Davis. Istas conferencias de Johnson presentan os paisaxes coñecidos (o Niagara, os caños do Colorado, etc) tratados c'a finura que eisixe o desenrolo d'un ser vivente.

VIRIATO, por ADOLF SCHULTEN, traduzón portuguesa de Alfredo Ataide, c-un prólogo do Prof. Mendes Correa. «Edizón da Renascença Portuguesa», Porto.

EMPEZA c-unha comparanza da figura militar e política de Viriato cas de Arminio, Vercingetorix, Tacfarinas, Decebalo, Punico, Caro, Retógenes e outros nemigos da domiñanza romana. Segue un capitóo de Fontes e outro destiñado â Lusitania e mais ôs lusitanos.

Estuda despois a mocedade de Viriato e as primeiras loitas dos lusitanos cas lexións, pra entrar deseguida no esame das guerras viriáticas relatando a batalla contra Vetilio en Trébula que fixo o heroi lusitano dono da Bética.

Prosigue logo ca localizazón dos lugares dos combates con Claudio Unimano, C. Vigidio e con Serviliano que coloca na Bética e na Carpetania e remata no capitóo tidoada *O fin*, estudando os derradeiros istantes de Viriato e da sublevazón lusitana.

Ô xeito de apéndice fai uns comentarios en col da estratexia de Viriato, da sua persoalidade e da sua sona.

Alcóntrase escrita ista monografía con ton de seguridade propia do Schulten e cas suas caraiterísticas habelencia e soltura no manexo e interpretazón das fontes literarias.

É inútil decir que pr'o ilustre profesor de Erlangen queda por compreto fora do teatro das guerras viriáticas e que os Montes Herminios identificanse ca Serra da Estrela, en Portugal.

F. L. C.

MORS AMOR, por ANRIQUE PAÇO D'ARCOS.

ANRIQUE Paço d'Arcos é un gran poeta. É dino de remarcar coma nos nosos dias volve a sensibilidade adonarse da poesía, que aínda hai pouco desbotábaa, e de que xeito os poetas que ficaron fieis a ela namentral-os outros s'entretiñan buscando cinco pés ô gato, volven entrar de cheo no actual, ata o punto de tragueren â i-alma do que os lee a sorpresa e a ledicia d'un reencontro. Atal acontez con Anrique Paço d'Arcos, que sigueu imperturbábele, novo Merlín, encantado no Broceliande interior da Divina Tristeza, onde os arbres, a noite, as nubens, a lua, son revelacións d'un ultramundo xa realizado na sua i-alma en saudade infinita e eterna.

A poesía d'iste saudosista da mais nobre tradizón, é pura fonte a deitar armonías de mística vaguedade nas qu'o ensoño corporízase. Coma Teixeira de Pascoaes, a quen tanto s'imita en tantas cousas, Paço d'Arcos está cheo d'un senso panteísta, case animista, da natureza; é un místico que vive os mitos e as visións adentro do propio eu. A sua poesía ten un fondo filosófico non intencional; un fondo filosófico que xurde da visión poética, en lugar de ser com'a d'algús, filosofía versificada. Eiquí é a ispiración verdadeira a facerse pensamento e revelación lûcida de verdades âs que somentes chegan os poetas. Anrique Paço d'Arcos veunos confirmar unha vegada mais esta fé qu'algús tivemos sempre e conservamos celosamente, na potenza inmorrente da poesía.

A carón d'esto, todal-as outras notas críticas de clasificazón d'escola, precedentes, infruenzas, etc., pasan a un plan inferior, e non teñen xa a importanza que nos poetas menos poetas. Anrique Paço d'Arcos é un poeta espontáneo, embora sexa refiñadamente culto, e na sua espresión, a intimidade interior xúntase co senso da natureza. Saudosista e naturista. V. R.

LA RUTA AVENTURERA
por JULIO SIGÜENZA, Montevideo, 1928.

O poeta dos *Agros Celtas*, e de tan fermosas poesías galegas, unha das cabezas do movemento galeguista na América do Sul, envíanos iste novo libro, moi loubado xa na imprensa d'aquén e d'alén Atlántico, no que se mostra aínda poeta tradicional, rexa ponla verdecente e frolida no vello pé da poesía de todol-os días. Invoca ô vello abó que sabe de todol-os vieiros e prégalle:

«Extiende el dedo sobre de mi joven destino,
y marca el horizonte lejano del camino
que patrocine toda mi Ruta Aventurera.»

E logo veñen poemas da vida e do camiño: *La Ruta Aventurera*, *Pinos en la ruta*, *Los ciegos del camino*, pra rematar nos oito sonetos *De la serenidad*, os dous derradeiros dos quales lembran os do Cabanillas no *Sono dourado*, ô frente de *Vento mareiro*. Poeta eminentemente subxetivo que fai poemas co-a esperencia sentimental, longamente sedimentada, de toda a sua vida, o qual dá ôs seus versos unha nobre espresión de soave e tranquía tristura.

Na derradeira parte do libro, *Otros poemas*, despois de novos versos que siguen o fío espirtual do corpo do libro, veñen os anuncios da poética nova co-a sua ironía doada pra todal-as cousas. De certo, istes *Otros poemas* son ben do mesmo feixe que os outros: sempre o poeta sentimental amóstrase, aínda no esmigallamento dos versos monosilábicos. S. N.

N. da L.—Nas liñas 3.ª e 20.ª da 2.ª columna, da páxina 112 onde por erro de caixa púxose Cardenal *Puyd*, débese lêr CUESTA.

Imp. NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

Use o novo cristal PUNTAL, fabricación de Zeis,
e escrusiva da

CASA DE LOS LENTES

Plaza Mayor, 18. OURENSE.

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Lea vostede

Os Camiños da Vida

por R. Otero Pedrayo.

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

SANATORIO QUIRURGICO DE SAN LORENZO

SANTIAGO DE GALICIA

DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**

CIRUJANO GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés, 50
A CRUÑA

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

X. CALVIÑO DOMÍNGUEZ

ABOGADO-PROCURADOR

CANTÓN PEQUENO, 1-(OFICINAS)

Teléfono, 581. A Cruña.

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Axiña aparecerá

O porco de pé

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19 Teléfono 28

OURENSE

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meicifás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabón da Toxa ademais de ser o mellor é un producto galego que nos honra no mundo enteiro

AGUAS DE

MONDARIZ

FUENTES DE GÁNDARA Y TRONCOSO

Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en todal-as Boticas, Drogueirías Hotels, Depósitos d'augas minerás, Restaurants e vagós-camas de todol-os trés

Estas augas, de sona universal son o remedio enxebre e eficacísemo cand'un quer combater o Artritismo, a Diabetes, Desnutrizón, Obesidades diversas, doenzas do Aparello dixestivo, Anemia e Neurastenia

Riquisma auga de mesa gaseada naturalmente

MONDARIZ-BALNEARIO Áchase á 35 Km. de VIGO